

len **Edin** kelimesiyle ilgisi olduğunu kabul edenler olduğu gibi (bk. E. Cothenet, "Paradis", *DSB*, VI, 1178; B. S. Childs, "Eden, Garden of", *IDB*, II, 22), Bâbil dilinde "alüvyonlu ova" mânasındaki **Edennu** (veya Edinnu) kelimesinden geldiğini ileri sürenler de vardır (bk. George A. Barton, "Blest, Abode of the (Semitic)", *ERE*, II, 704; John P. Peters, "Cosmogony and Cosmology (Hebrew)", *ERE*, IV, 152). **Edin**, Sumer metinlerinde Dicle ile Fırat arasındaki bölgenin adı olarak geçer. Bir Sumer efsanesinde ilk insanların bu arazi üzerinde yaşadıkları belirtilir. Diğer taraftan kelimenin İbrânî'de "bolluk" ve "sevinç" anlamlarına geldiği de bilinmektedir (bk. Mircéa Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, I, 179; Denise Masson, *Monothéisme coranique et monothéisme biblique*, s. 745). Nitekim Ahd-i Atîk'in Yunanca tercümesinde **Eden** bahçesi, "bolluk ve sevinç bahçesi" şeklinde ifade edilmiştir.

Adn Kur'an'da **cennât** kelimesiyle birlikte zikredilerek insanın aslının (Âdem'in) yaratıldığı ve âhirette müminlerin sonsuza kadar kalacağı çeşitli cennetleri tasvir etmek üzere kullanılır. Kur'an'da on bir yerde bahis konusu edilen adn cennetleri, "içinde güzel meskenlerin, tahtların, altın ve incilerle süslenmiş ince ipekten yeşil elbiselerin, sabah akşam ikram edilen türlü yiyeceklerin, gözleri başkasını görmeyecek kadar eşlerine bağlı hürirlerin ve çeşitli ırmakların bulunduğu ebedî bir yurt" olarak tasvir edilir. Boş sözlerin işitilmeyeceği, yorgunluk ve bıkkınlığın hissedilmeyeceği bu yere, sadece, iman edip amel-i sâlih işleyen, Allah'a karşı ahdini yerine getiren, rablerinin rızasını gözeterek sabreden, namaz kılan, kendilerine verilen rızıklardan gizlice ve açıkça dağıtan, kötülüğe iyilikle karşılık vererek onu ortadan kaldıran, günahlardan tövbe edip temizlenen, hayırda yarışan, Allah yolundan ayrılmayıp bu uğurda malları ve canlarıyla cihad eden müttaki müminlerin (erkek-kadın) gireceği vaad edilmektedir (bk. et-Tevbe 9/72; er-Ra'd 13/20-24; el-Kehf 18/30-31; Meryem 19/60-63; Fâtır 35/32-35; Sâd 38/49-52; el-Mü'min 40/7-8; es-Saf 61/11-12).

Hadislerde ise bütün eşyaları altın ve gümüşten olan değişik adn cennetlerinin bulunduğu, burada bulunanların

rablerini görmek için ilâhî azamet ve kibriyâ dışında bir engelle karşılaşmayacakları, yani her an Allah'ı görebilecek kadar yüksek bir mevki sahibi olacakları bildirilir (bk. Buhârî, "Tefsîr", 55/1; Müslim, "İmân", 296). İbn Kayyim'in naklettiği bazı hadislerde adn cennetinin, Allah'ın bizzat kudret eliyle yarattığı dört şeyden biri (diğerleri arş, kalem ve Âdem'dir) olduğu ifade edilir. İbn kayyim, adn hakkında bilgi veren diğer bazı hadisler de nakletmekteyse de (bk. *Hâdi'l-ervâh*, s. 89-91) bu hadisler zayıf kabul edilmiştir (bk. İbn Hacer el-Heytemî, *Mecma'u'z-zevâid*, X, 154).

Tefsirlerde İbn Abbas, İbn Mes'ûd, İbn Ömer ve Hasan-ı Basrî'ye atfedilen rivayetlerde adn cennetinin arşın altında, diğer cennetlerin ortasında bulunan, mukarrebûn (peygamberler, şehidler, siddıklar ve âlimler) zümresine tahsis edilmiş bir şehir veya saray olduğu, burada altından yapılmış, inci ve yakutlarla süslenmiş, yiyecekler ve hürirlerle donatılmış sarayların bulunduğu, içinde **tesnîm*** ve **selsebil*** pınarlarının aktığı, arşın altından misk kokulu rüzgârların estiği, yani "hiçbir insan gözünün görmediği, hayalinin canlandırmadığı" nimetlerle dolu olduğu zikredilir (bk. Râzî, XVI, 132-133). İbnü'l-Arabî'ye göre adn, cennetin en yüksek mevkilerinden ibarettir ve çeşitli dereceleri vardır. En yüksekinde Hz. Peygamber'e ait olan **vesîle** makamı vardır ki bunun bir adı da **makâm-ı Mahmûd**'dur. **Firdevs**, **naîm**, **me'vâ** ve diğer cennetler adn cennetlerinin altında bulunur (bk. Şa'rânî, II, 189-190). Müfessirlerin büyük çoğunluğu, adnın, Kur'an ve Sünnet'te özel isim olarak kullanılmasını ve adn cennetlerinin belli zümrelere ayrılmış olduğunun ifade edilmesini dikkate alarak, cennetin en yüksek mevkiiyi teşkil eden, fakat kendi arasında da derecelere ayrılan bir yer olduğunu kabul ederler. Bir kısım müfessirler ise adnın sözlükte "ebedî ikamet yurdu" mânasına gelmesini ve Kur'an'da **cennât** kelimesiyle birlikte (cennâtü adn) kullanılmasını delil göstererek, cennetin tamamına verilen umumî bir ad olduğunu ileri sürerler. Ancak bu görüş pek isabetli görünmemektedir. Çünkü Kur'an'daki tasvirlerinin hepsinde cennetin ebedî bir ikamet yurdu olduğu açıkça belirtildiği gibi firdevs, naîm, me'vâ gibi değişik

cennetlerin bulunduğu da haber verilir. Allah'a karşı yaptıkları kulluğun dereceleri farklı olan müminlerin cennette değişik mevkilerde bulunmaları da tabiidir. Buna göre adnın değişik mertebeleri bulunması ve birkaç cennet mevkii'nin adı olması kuvvetle muhtemeldir. Bu itibarla cennât şeklindeki çoğul kelimeyle birlikte kullanılması, cennetin bütün kısımlarının adı olmasını gerektirmez.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîr", 55/1; Müslim, "İmân", 296; Tirmizî, "Şifâtü'l-Cennet", 3; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-sifât*, Beyrut 1405/1985, s. 384; İbnü'l-Cevzî, *Zâdül-mesîr* (nşr. Muhammed Zühre eş-Şâvîs v.dğr.), Dimaşk 1384-88/1964-68, III, 468; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhü'l-gâyb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamid), Kahire 1934-62 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâit-türâsî'l-Arabî), XVI, 132-133; Kurtubî, *el-Câmî li-ahkâmî'l-Kur'an* (nşr. Ebû İshak İbrâhim), Kahire 1386-87/1966-67, VII, 204; Nizâmeddin en-Nisâbü'rî, *Garâ'ibü'l-Kur'an* (nşr. İbrâhim Utve İvad), Kahire 1381-91/1962-71, X, 130; İbn Kayyim, *Hâdi'l-ervâh*, Kahire 1971, s. 89, 90, 91; İbn Kesîr, *en-Nihâye* (nşr. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî), Kahire 1389/1969, II, 385, 390, 398; İbn Hacer el-Heytemî, *Mecma'u'z-zevâid*, Beyrut 1967, X, 154; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XII, 298; Şa'rânî, *el-Yevâkîit ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, II, 189, 190; Denise Masson, *Monothéisme coranique et monothéisme biblique*, Paris 1976, s. 745; Mircéa Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses*, Paris 1984, I, 179; M. W. M. "Eden, Garden of", *JE*, V, 36; B. S. Childs, "Eden, Garden of", *IDB*, II, 22-23; George A. Barton, "Blest, Abode of the (Semitic)", *ERE*, II, 704; John P. Peters, "Cosmogony and Cosmology (Hebrew)", *ERE*, IV, 152; E. Cothenet, "Paradis", *DSB*, VI, 1178.

Y. ŞEVKİ YAVUZ

ADNÂN

(عدنان)

Araplar'ın iki ana kolundan
birini teşkil eden
Adnânîler'in atası.

Ensâb âlimleri Araplar'ı Adnânîler ve Kahtânîler olmak üzere iki kola ayırırlar. "Arab-ı mütearribe" veya "Arab-ı müsta'ribe" denilen Adnânîler'in cediti Adnân b. Üded'dir. Bütün İslâm kaynakları Adnân'ın Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'in soyundan geldiği konusunda birleşmekte, ancak hayatı hakkında fazla bilgi vermemektedirler. Onun Hz. İbrâhim'e ve ondan da Hz. Âdem'e kadar uzanan nesebine dair çok farklı rivayet-

ler vardır. Adnân'ın Hz. İsmâil'e kadar uzanan cedlerinin kırk, yirmi veya on beş kişi olduğu ileri sürülmüştür. Atalarının adları ve bunların okunuşları hakkındaki ihtilâflar, bu konudaki bilgilerin yahudi âlimlerinden alınmış ve Arapça'ya çevrilirken değişikliklere uğramış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ihtilâf Hz. Peygamber zamanında da söz konusu olduğu için Resûlullah kendi nesebinin Adnân'a kadar zikredilmesi-ne izin vermiş, ondan sonrasını ise yasaklamıştır. Hz. Peygamber'in yirmi birinci göbekten dedesi olan Adnân'ın babası Üded (أدد), annesi Belhâ bint Ya'rub'dur (بلها بنت يعرب). Bâbil kralı meşhur Buhtunnasr zamanında Mekke'de yaşadığı rivayet edilen Adnân'ın doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Milâttan önce 604-561 yılları arasında yaşamış olan Buhtunnasr, Filistin'de yahudileri yenilgiye uğratarak dağtıktan sonra Arabistan'ı işgal ve tahrip etmiş, sonra da Mekke'ye saldırmıştı. Adnân kendisine karşı koyduysa da mağlûp olmuş ve Buhtunnasr'ın Bâbil'e dönmesinden sonra ölmüştür. Adnân'ın Nebt ve Amr adında iki kardeşi vardı. Kaynaklarda, üzerinde ihtilâf edilmeyen Mead adlı oğlundan başka Dîs, Dahhâk, Übey, Ud, Ay' ve Udeyn (veya Aden) adlarında altı çocuğundan daha bahsedilmektedir.

Adnânîler'in Adnân'dan Hz. Muhammed'e kadar gelen ve bizzat Peygamber tarafından kabul edilmiş olan soy kütüğü ise şöyledir: Adnân - Mead - Nizâr - Mudar - İlyâs - Müdrike - Huzeyme - Kinâne - Nadr - Mâlik - Fihri (Kureys) - Gâlib - Lüey - Kâ'b - Mürre - Kilâb - Kusay - Abdümenâf - Hâşim - Şeybe (Abdülmuttalib) - Abdullah - Muhammed.

Mekke Adnânîler'in ana yurdu kabul edilmektedir. Bu soydan gelen ve Mekke'de yerleşik bir hayat yaşayan Kureys kabilesi dışındaki diğer Adnânî kabileleri Arabistan'ın Necid, Tihâme ve Hicaz bölgelerinde göçebe veya yarı göçebe olarak yaşıyorlardı. Bazı Adnânî kabilelerinin güneyde Yemen'e, kuzeyde Suriye, Irak ve el-Cezîre'ye yerleşmiş olmaları, kendilerine Hicaz veya Kuzey Arapları denilmesine engel teşkil etmez. Adnân'ın soyundan gelen Araplar'a daha önceleri "Meaddîler" veya "Nizârîler" de deniliyordu. Nitekim Câhiliye devri şiirlerinde, Lebîd'in bir şiiri hariç tutulursa, Adnân adının hemen hemen hiç geçme-

diği görülür. İslâmiyet'in doğuşuna yakın tarihlerden itibaren ise bunlar "Adnânîler" diye anılmaya başlanmış, bu gelenek İslâmî devirde de devam etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 2-3; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, I, 55-59; İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Kuveyt 1403/1983, I, 65-73; Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi—Provençal), Kahire 1953, s. 3-7; Müberrred, *Nesebü Adnân ve Kahtân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1936, s. 1; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâşe), Kahire 1960, s. 63-64, 117; Belâzûrî, *Ensâbü'l-esrâf*, I (nşr. Muhammed Hamîdullah), Kahire 1959, 12 vd.; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, I, 672-674, 1111-1123; İbn Düreyd, *el-İstikâk* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1378/1958, s. 4-5, 31-32, 43; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf* (nşr. Abdurrahman el-Vekîl), Kahire 1387-90/1967-70, I, 65-72; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Kahire 1959, s. 23-24, 352-354; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal fî târîhi'l-'Arab kabîle'l-İslâm*, Beyrut 1968-72, I, 294, 354, 375-385; IV, 467-468; W. Caskel, "Adnân", *EI*² (İng.), I, 210.

MUSTAFA FAYDA

ADNÎ

(عدنى)

Fâtih Sultan Mehmed'in vezîriâzamı
Mahmud Paşa'nın
şiirlerinde kullandığı mahlas
(bk. MAHMUD PAŞA).

ADUDÜDDEVLE

(عضد الدولة)

Emîrû'l-ümerâ Adudüddevle Ebû Şücâ'
Fennâ Hüsrev b. Rüküddevle
(ö. 372/983)

Büveyhî hükümdarı
(978-983).

5 Zilkade 324'te (24 Eylül 936) İsfahan'da doğdu. Babası Rüküddevle'nin veziri Ebû'l-Fazl b. Amîd tarafından yetiştirildi. Amcası İmâdüddevle, oğlu olmadığı için yeğenini veliaht tayin etti. Adudüddevle amcasının ölümü üzerine Fars hâkimi olarak onun yerine geçti (338/949). Nüfuzlu Büveyhî emîrlerinin muhalefeti sebebiyle zor durumda kaldıysa da amcası Muizzüddevle ve babasının yardımlarıyla Fars'ta otoriteyi kurmayı başardı. Abbâsî Halifesi Mutî'lillâh ona Adudüddevle lakabını verdi (351/962). Muizzüddevle'nin ölümünden sonra Uman'a hâkim oldu (356/967).

Ertesi yıl Kirman'ı da zaptederek hâkimiyet alanını genişletti. İlyâsiler'den Süleyman b. Muhammed, Sâmânîler'in desteği ile Kirman'ı geri almak için teşebbüse geçtiyse de başarılı olamadı. Adudüddevle daha sonra Mekran'ı da ele geçirdi ve Hüzmü Limanı'na kadar gelerek buradaki birçok kabileyi itaati altına aldı. Sâmânîler ile Büveyhîler arasında 967'de başlamış olan mücadele onun Fars melikliği zamanında anlaşmayla sonuçlandı ve iki taraf arasında akrabalık bağı kuruldu (361/971-72).

Irak'a hâkim olan amcasının oğlu Bahtiyar, Türkler ve Deylemîler tarafından tehdit edilip Adudüddevle'den yardım istemek zorunda kalınca, o bu teklifi Bağdat'ta hâkimiyeti ele geçirmek için iyi bir fırsat olarak değerlendirdi. Görünürde yardım için hazırlıklara başladığı halde aslında askerlerini ona karşı isyana teşvik ederek karışıklıklar çıkardı. Daha sonra bu olayları bahane edip Alp Tegin kumandasındaki Türk askerlerini yendi ve Bağdat'a girdi (364/975). Tekrit'e kaçmış olan Halife Tâi'lillâh'ı da Bağdat'a dönmeye ikna etti. Adudüddevle bu olaydan iki ay sonra Bahtiyar'ı Irak melikliğinden ayrılmak zorunda bıraktı; böylece uzun zamandır tasarladığı planını gerçekleştirmiş oluyordu. Ancak babası Rüküddevle bu duruma çok öfkelenildi ve Bahtiyar'ı makamına iade etmeyecek olursa bizzat üzerine yürüyeceğini söyleyerek onu tehdit etti. Bunun üzerine Adudüddevle, nâibi sıfatıyla görev yapacağına ve kendisine hiçbir konuda muhalefet etmeyeceğine yemin ettirdikten sonra Irak'ı Bahtiyar'a bırakıp Fars'a döndü. Fakat babası ölünce ikinci defa Irak üzerine yürüyüp Bahtiyar'ı Ahvaz'da ağır bir yenilgiye uğrattı (977). Bahtiyar Musul'a kaçarak Hamdânîler'e sığındı. Ancak birkaç ay sonra Ebû Tağlib b. Hamdân'ın da kışkırtmasıyla Adudüddevle'ye karşı yeniden isyan bayrağını açtı. Adudüddevle Kasrûlcis'te cereyan eden savaşta Bahtiyar'ı esir aldı ve öldürttü (12 Şevval 367/23 Mayıs 978). Aynı yıl geçici bir süre Musul'u da işgal eden Adudüddevle, bu başarılarından sonra Bağdat'a dönünce sadece Irak'ı değil Diyârrebîa, Diyârımdar ve el-Cezîre'yi de hâkimiyeti altına almış bulunuyordu (368/979). Halife Irak'ın bu yeni hâkimine saltanat hil'atı verdi ve taç giydirdi. İki bayrak ve kılıçla birlikte birçok hediye gönderdi.